

MEDITAȚII ASUPRA EXPERIENȚEI REFORMĂRII SISTEMELOR DE PENSII

*Simion CERTAN, dr. hab., prof. univ.,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
Iulian Denis PURDESCU,
Universitatea de Stat din Moldova*

Apariția noului sistem socio-economic deschis față de lume, declanșarea procesului de conjugare a eforturilor proprii cu cele ale comunității internaționale, integrarea economică în Uniunea Europeană, mutațiile structurale în demografia populației impun, fără îndoială, mutații importante nu numai de formă, ci mai ales de fond, în sistemul național de pensii. Evident, un rol important în elaborarea și aplicarea sistemului eficient de pensii îi revine studiului practicii acumulate de țările lumii.

În articol autorii meditează asupra mutațiilor ce s-au produs în sistemele de pensii în diferite regiuni ale lumii, urmăresc practica funcționării acestora și vin cu unele propuneri ce ar schimba situația în sistemul național de pensii spre mai bine, ar accelera adaptarea acestuia la cerințele politicii sociale a Uniunii Europene.

Cuvinte cheie: sistem, pensie, politici, reforme, mecanisme, eficiență.

Introducere. Pentru toate țările protecția socială a fost și rămâne suportul existenței anumitor categorii de populație și, prin urmare, constituie un factor de armonizare a dezvoltării economice. Astăzi protecția socială, care include și sistemul de pensii, se complică considerabil din motiv că populația țării îmbătrânește. Așa, din totalul populației celor mai mari cinci țări europene, 16% sunt persoane cu vârsta trecută de 65 de ani. S-a estimat că peste nu mai mult de 30 de ani, această cifră va fi de 25%. Astfel de fenomene sunt caracteristice nu doar numai pentru Europa, ci și pentru Japonia, SUA și alte state.

Schimbările economice și sociale ce se produc în comunitate impun o permanentă adaptare și readaptare a sistemelor de pensii. În acest scop se impune o analiză a sistemelor de pensii practicate în diferite regiuni ale lumii, atât de țările cu economie prosperă, cât și de țările în curs de dezvoltare. Scopul investigației este studiul evoluției, tendințelor și mutațiilor structurale în sistemele de pensii ale diferitor țări, factorii care le cauzează și formularea unor propuneri ce le-ar face mai eficiente.

Reformarea sistemelor de pensii pe continentul american

➤ **America de Nord.** Unele state din această zonă au sisteme de pensii, care îmbină sistemele de securitate socială de tip „pay-as-you-go”, oferind pensii modeste, cu scheme ocupaționale de pensii, puternic capitalizate, majoritatea bazate pe prestații definite.

Reforma în America de Nord s-a realizat treptat. Schimbarea lentă mai întâi, s-a produs în schemele ocupaționale. În principal, acestea sunt orientate mai mult spre schimbarea modelelor de ocupare și a structurii

REFLECTIONS ON THE EXPERIENCE OF PENSION SYSTEMS REFORM

*Simion CERTAN, PhD, Associate Professor
State Agrarian University of Moldova
Iulian Denis PURDESCU,
Moldova State University*

The appearance of the new socio-economic system which is open to the world, , the triggering the process of join of efforts with the international community, the economic integration in the EU, the structural changes in population demographics require undoubtedly significant changes not only in form, but also in background, the national pension system. Obviously, an important role in developing and implementing effective pension system lies within the study practice accumulated over the world.

In the article the authors reflect on what change occurred in pension systems in different regions of the world, pursuing their operation practice and come up with some proposals that would change the situation in the national pension system for the better, would accelerate its adaptation to the requirements of European Union social policy.

Key words: system, pension, policies, reforms, mechanisms, efficiency.

JEL Classification: J21, J 29, J81, R10

Introduction. For all countries, social protection was and it still is existence support for certain categories of the population and, therefore, constitutes an harmonization factor for economic development. Today social protection, which includes pension system, is complicated because country's population is ageing. Thus, out of total population of five largest European countries, 16% are people with age over 65 years. It has been estimated that in no more than over 30 years, this number will be of 25%. Such phenomena are characteristic not only for Europe but also for Japan, U.S.A. and other countries.

Economic and social changes that occur in the community require constant adjustment and readjustment of pension systems. For this is required an analysis of pension systems in different regions of the world, of prosperous economy countries and also of developing countries. The purpose of the investigation is the study of evolution, of trends and of structural changes in pension systems of different countries, factors that cause them and formulation of proposals that would make them more effective.

From the pension systems' reformation within the American continent

➤ **North America.** Some states in this region have pension systems that combine social security systems of "pay-as-you-go" pension, offering a modest occupational pension scheme, strongly capitalized, most based on defined benefits.

The reform in North America was realized gradually. Slow changes first occurred in occupational schemes. Mainly, they are oriented towards changing patterns of employment and industry structure, rather than to the

industrii decât spre conversia schemelor existente. Majoritatea întreprinderilor noi urmează schemele orientate spre contribuții definite. Multe întreprinderi oferă astfel de scheme pentru noii angajați [1].

➤ **America latină.** Reformarea sistemelor de pensii în țările Americii Latine considerabil au fost influențate de modelul chilian care, sub multe aspecte, a devenit prototipul modelelor de pensii în statele din Europa Centrală și de Est.

Încă în anul 1980 Guvernul din Chile a schimbat sistemul de pensii de stat prin sistemul de conturi de economii de pensii (CEP) condus de companii private. Mărirea pensiei lucrătorului se determină din suma de bani acumulați în anii de lucru. Angajatorul în fiecare lună virează 10% din salariul angajatului în contul de economii al acestuia. Norma respectivă se aplică numai asupra venitului anual ce depășește 22 000 de dolari. Angajatul benevol poate introduce suplimentar în CEP 10% din salariul lunar. Angajatul, dacă vrea să iasă la pensie mai devreme sau să primească pensie mai mare, va introduce mai mult de 10% din salariul lunar. Statul acordă pensie minimă garantată doar pentru lucrătorii cu cel puțin 20 de ani contribuție.

Reforma sistemului de pensii în Chile a inclus prezența obligatorie a lucrătorilor noi și participarea voluntară a celor vechi, la sistemul nou, capitalizat, strict reglementat și administrat privat. Sistemul CEP se bazează pe reglementări draconice, cum ar fi un singur cont pentru lucrător, un singur fond de pensii, limite investiționale precise.

Rata medie reală de creștere a fondurilor de pensii a fost de aproximativ 12%, iar nivelul real de creștere individuală pentru asigurați a fost mai mic cu 3-5%, din cauza costurilor mari. Au fost introduse obligațiuni în scopul acoperirii contribuției plătite de lucrători la vechiul sistem, astfel încât costurile ridicate ale tranziției au fost finanțate prin reducerea cheltuielilor altor programe și prin acoperirea deficitului.

La începutul anilor '90 ai secolului trecut, a fost pusă în practică a doua generație de reforme în Peru, Columbia și Argentina. În Columbia și Peru, sistemul de pensii private este oferit ca alternativă sistemului public. În Columbia, lucrătorilor le este permisă trecerea între sistemul public și privat la fiecare trei ani. În Argentina, toți lucrătorii trebuie să contribuie la o componentă publică, de tip „pay-as-you-go”, care oferă o pensie de bază. Aceasta este completată prin participare obligatorie fie la o componentă privată, cu contribuție definită, fie la o componentă publică, cu prestații definite.

Cele trei țări au introdus schimbări orientate spre limitarea, unificarea și diminuarea schemelor publice. În structurarea și proiectarea componentelor lor private, ele au studiat în detalii exemplul chilian, în mod special în ceea ce privește reglementările și controlul CEP. În societățile de administrare a fondurilor de pensii se reglementează profitul minim relativ, deși acest lucru a fost recent eliminat în Peru. Columbia și Argentina oferă pensii minime.

Mai recent, Mexic, Bolivia și El Salvador au formulat legi privind reforma pensiilor fundamentate pe fonduri de

conversion of the existing schemes. Most of the new enterprises follow the schemes oriented to defined contributions. Many companies offer such schemes to new employees [1].

➤ **Latin America.** Pension reforms in Latin America has been greatly influenced by the Chilean model which, in many ways, became the prototype for retirement models in the states of Central and Eastern Europe.

Still in 1980 the Chilean government changed the pension system through the state pension savings accounts (PSA) led by private companies. Worker's pension amount is determined by amount of money accumulated during worked years. Monthly, employer transfers 10% of the employee's salary in its savings account. That rule applies only to the annual income that exceeds 22,000\$. Voluntary, employee can introduce additional in PSA 10% of the monthly salary. The employee, if he wants to retire early or to receive higher pension, will introduce more than 10% of monthly salary. State offers guaranteed minimum amount of pension only for to the workers with at least 20 years of contribution.

Pension reform in Chile included obligatory presence of new works and voluntary participation of older ones to the new system, which was capitalized, privately managed and strictly regulated. The PSA is based on draconian legislation such as one account for the worker, a single pension fund, accurate investment limits.

The average real growth of pension funds was approximately 12%, but the actual increase for individual policyholders was lower by 3-5% due to high costs. Bonds were introduced to cover the contribution paid by workers from the old system so that high costs of transition was financed by reduction of other programs costs and in this way cover deficit.

In the early 90's of the last century, was implemented the second generation of reforms in Peru, Colombia and Argentina. In Colombia and Peru, the private pension system is offered as an alternative to the public system. In Colombia, workers are allowed to switch between public and private system every three years. In Argentina, all workers must contribute to a public component, as the "pay-as-you-go" one, which provides a basic pension. This is completed by a compulsory attendance either to a private component, with a defined contribution, or to a public component with defined benefits.

The three countries have introduced changes aimed at limiting, unification and reduction of public schemes. In the structure and design of their private parts, the three countries studied closely the example of Chile, specifically in terms of regulations and control of PSA. The management companies of pension funds regulate the minimum profit ratio, although this has recently been removed from Peru, Colombia and Argentina provide minimum pensions.

More recently, Mexico, Bolivia and El Salvador have made laws regarding reform of pension based on capitalized pension funds, privately managed.

Bolivia took over and implemented a privatization program funded by selling public enterprises to foreign strategic investors, in the mission of new capital and

pensii capitalizate, administrate privat.

Bolivia a preluat și a pus în aplicare un program de privatizare prin capitalizare, vânzând întreprinderile publice investitorilor strategici străini în misiunea infuziei de capital nou și tehnologii moderne. Jumătate din sumele obținute prin privatizare au fost rezervate rezidenților locali, în formă de unități în fonduri naționale de pensii, care au fost create. Două grupuri străine – spaniole, au câștigat licența internațională, fiind licențiate pentru crearea și administrarea fondurilor naționale de pensii. Celor două fonduri de pensii li se cere să aibă un portofoliu de investiții diversificat și internațional, dar cu o componentă națională însemnată. De asemenea, ele au restricții privind nivelul comisioanelor pe care pot să-l acorde [2].

Reformarea sistemului de pensii în Orientul Mijlociu și Africa

➤ **Orientul Mijlociu.** Turcia se confruntă cu probleme financiare puternice ale sistemului public de pensii, aproape în totalitate necapitalizat. Mai mult, nu se apelează la hotărâri cu privire la reforme sistemice a modelului de pensii.

În țările arabe sistemele de pensii sunt asigurate substanțial cu resurse financiare. Sistemele de pensii sunt formate prin capitalizare. Contribuțiile angajaților sunt relativ mari. Resursele acumulate în fondurile de pensii, în multe țări arabe, alcătuiesc peste 20% din PIB. Totuși, profiturile din investițiile acestor fonduri au fost, în marea lor majoritate, inadecvate necesităților. În termeni reali ele sunt moderat negative, cu excepția Iordaniei și Egiptului. O excepție importantă o reprezintă Israelul, care recent a introdus sisteme private de pensii, formate pe baze opționale.

➤ **Africa de nord.** Majoritatea țărilor din această regiune au structuri publice, parțial capitalizate, care se confruntă cu probleme imense, din cauza deteriorării progresive a ratelor de dependență ale sistemului, a ratelor de înlocuire ridicate și a nivelului redus al profitului provenit din investiții. În unele țări precum Tunisia, Maroc, Iordania, Egipt s-au implementat unele măsuri parțiale cu privire la reformarea sistemului de pensii. Acestea sunt orientate spre majorarea profitului din investiții și diminuarea costurilor administrării sistemului de pensii. Practic, încă nu se preconizează reforme sistemice.

➤ **Africa sub-sahariană.** Cu excepția Africii de Sud, care dispune de un sistem de pensii eficient. Numeroasele țări africane anglofone dispun de fonduri naționale, care suferă de rate negative ale profitului. În termeni reali, sistemele de pensii ale acestor țări se caracterizează și prin erodarea echilibrelor financiare. Kenia face excepție prin intenția de a privatiza fondul național de pensii.

Țările africane francofone aplică sisteme publice de tip „pay-as-you-go” cu beneficii definite, care au probleme financiare, în ciuda structurii demografice, în care domină tinerii. Aceasta se datorează acoperirii limitate și evaziunii foarte răspândite. Măsurile de îmbunătățire a acestor sisteme se focalizează pe reforma administrativă [3].

Reformarea sistemului de pensii în Asia și Australia

➤ **Asia de Est.** Pentru Singapore și Malaezia sunt caracteristice fondurile de pensii naționale cu rate ridicate

technologies infusion. Half of the proceeds obtained through privatization were booked for the local residents in the form of units of national pension funds that have been created. Two foreign groups – Spanish – gained international license, being licensed to create and manage their pension funds. The two pension funds are required to have a diversified portfolio of international investments, but with a substantial national component. They also have restrictions on the fees that they can provide [2].

Pension system reformation in Middle East and Africa

➤ **Middle East.** Turkey faces strong financial problems of the public pension system, almost all being non capitalized. Moreover, there is no appeal to decisions on systemic reform of the pension model.

In Arab countries pension systems are secured substantially with financial resources. Pension systems are formed by capitalization. Employee contributions are relatively high. The resources accumulated in pension funds in many Arab countries, make up over 20% of GDP. However, profits from the investment of these funds were, for the most part, inadequate to the needs. In real terms they are moderately negative, with the exception of Jordan and Egypt. An important exception is Israel that recently introduced private pension systems formed on optional basis.

➤ **North Africa.** Most countries in this region have public structures, partially capitalized that face to colossal problems due to progressive deterioration of the system of dependency rates, high replacement rates and lower levels of profit from investments. In some countries like Tunisia, Morocco, Jordan, Egypt were implemented partial measures on reforming of the pension system. They are geared toward reducing of the increase in profit from investments and pension administration costs. Basically, there are not expected any systemic reforms yet.

➤ **Sub-Saharan Africa,** with the exception of South Africa, which has an effective pension system. The numerous Anglophone African countries have national funds that go through negative rate of profit. In real terms, pension systems of these countries are characterized by erosion of financial balances. Kenya makes an exception with the intention to privatize the national pension fund.

The Francophone African countries apply the public system of "pay-as-you-go" type with defined benefits, which have financial problems, despite the demographic structure where youth dominates. This is due to the limited coverage and widespread evasion. The measures to improve these systems are focused on administrative reform [3].

Reforming the pension system in Asia and Australia

➤ **East Asia.** For Singapore and Malaysia are characteristic national pension funds with high rates of contribution, large capital reserves, real relatively low returns and low operating costs. Recently, it has been given a great opportunity to invest the financial resources on authorized markets, including foreign markets.

Other East Asian countries have public pension systems, partly capitalized and non capitalized, with a

de contribuție, cu o mare rezervă de capital, cu profituri reale relativ reduse și cu costuri de operare scăzute. De curând, a fost acordată o posibilitate sporită de a investi resursele financiare pe piețe autorizate, inclusiv piețele externe.

Alte țări din Asia de Est au sisteme de pensii publice, parțial capitalizate sau necapitalizate, cu o acoperire limitată, fiind încă sisteme tinere. De aceea, cheltuielile pentru administrarea sistemelor de pensii sunt relativ mici. Totuși, populația din regiune îmbătrânește repede și presiunile financiare se amplifică. Acestea se mai amplifică și datorită evaziunii și profiturilor scăzute din investiții. Se discută deja posibilitatea unor reforme sistemice, care ar putea implica fie realizarea sistemelor cu mai multe componente, fie realizarea unor fonduri de prevenire a micșorării resurselor din fondurile de pensii.

În China sistemul actual de pensii are ca bază scheme necapitalizate, cu beneficii definite, administrate de întreprinderi cu proprietate de stat. În prezent se practică unirea acestor întreprinderi, fie la nivel regional, fie la nivel de ramuri industriale. Această soluție oferă numai o rezolvare doar parțială a problemei deoarece aceste întreprinderi au din ce în ce mai multe probleme financiare.

China se mai confruntă și cu o altă problemă, pe termen lung, generată de îmbătrânirea foarte rapidă a populației datorită politicilor de control a natalității. Evident China a studiat posibilitatea realizării unei reforme sistemice a modelului practicat. Reforma sistemică în domeniul pensiilor în această țară se preconizează a fi orientată curând spre o componentă publică, necapitalizată, oferind pensii modeste și spre o componentă capitalizată, bazată pe conturi individuale. Însă, astfel de reformare a sistemului de pensii este zădărnicită, printre altele, de costurile mari [4].

În Japonia fondurile de pensii cresc rapid, dar șicheltuielile ce țin de sistemul de pensii tind să explodeze, dacă vârstele de pensionare nu vor spori însemnat [5].

Coreea, într-o măsură mult mai mică, practică sisteme de pensii dezvoltate, dat fiind că se confruntă cu presiuni demografice imense.

➤ **Asia Centrală și de Sud.** India, Pakistan și Sri Lanka au capitalurile tradiționale de acoperire a necesităților mai mici, dar nu negative ca în Africa. Acum există o necesitate incontestabilă de a modifica aceste fonduri în sisteme de tip „pay-as-you-go”, cu prestații definite, care ar avea un grad mărit de acoperire [6].

Țările Asiei Centrale, care au fost republici în fosta Uniune Sovietică, au probleme similare cu cele ale Rusiei. Aceste țări au structuri demografice cu ponderea sporită a populației de vârstă pensionară. Unele dintre ele, Kazahstan și Uzbekistan, analizează posibilitatea de a practica sisteme de pensii obligatorii, asemănătoare celor din America Latină. Celelalte țări au sistem financiar nedevelopat pentru a realiza cu succes reforme sistemice în domeniul pensiilor. În momentul de față, aceste țări fac eforturi pentru pregătirea bazei de reformare a sistemului de pensii.

➤ **Australia** a introdus legislația, care face obligatorii schemele de pensii ocupaționale cu contribuții definite. Componentele sunt obligatorii capitalizate, construite pe

limited coverage, being still young systems. Therefore, the expenditures for pension systems' administration are relatively small. However, the region's population is aging rapidly and financial pressures are amplified. This is also due to evasion and low profits from investment. It is being already discussed the possibility of systemic reforms that might involve either achieve multi-component systems or realization of prevention funds for decreasing resources of pension funds.

In China the current pension system is based on non capitalized schemes, with defined benefits managed by state-owned enterprises. Currently, is being practiced an union of these companies either at regional level or at the level of industries. This solution provides only a partial result to the problem just as these companies have increasingly more financial problems.

China also faces another long term problem, driven by very rapid population aging due to birth control policies. Obviously China has studied the feasibility of a systemic reform of the practiced model. The systemic pension reform in this country is expected soon to be oriented toward a public component, non capitalized, offering modest pensions and to a capitalized component, based on individual accounts. However, such a pension reform is slowed, among others, by high costs [4].

In Japan, pensions funds are growing rapidly, as well as the expenses related to pension system tend to explode if retirement ages will not significantly increase [5].

Korea, in a much smaller amount practices developed pension schemes, since it faces huge demographic pressures.

➤ **Central and South Asia.** India, Pakistan and Sri Lanka have traditional capital of needs coverage less, but not negative as in Africa. Now, there is an undeniable need of changing these systems funds to the "pay-as-you-go" ones, with defined benefits, which would have an increased coverage degree [6].

Central Asian countries that were former Soviet republics have problems similar to those of Russia. These countries have demographic structures with increased share of retirement age population. Some of them, Kazakhstan and Uzbekistan, analyze the possibilities to practice mandatory pension systems, like those in Latin America. Other countries have underdeveloped financial system in order to successfully achieve systemic reforms in pensions. Presently, these countries are making efforts to prepare the basis for pension reforming.

➤ **Australia** introduced legislation that makes mandatory the occupational pension schemes with defined contributions. Components are compulsory capitalized, built on enterprise schemes and on supplementary state pensions, which existed previously. This country ensures pensions to all residents in retirement age, depending on their incomes or properties.

Reforming pensions in Europe

European countries differ both in terms of level of economic development and pension systems. Typically European countries are grouped in the East, Central and West.

European pension system is homogeneous, firstly, from

schemele de întreprindere și pe pensiile complementare de stat, ce existau anterior. Țara respectivă asigură pensii tuturor rezidenților în vârstă pensionară, în funcție de veniturile sau proprietățile acestora.

Reformarea sistemului de pensii în Europa

Țările din Europa diferă atât din punct de vedere al nivelului de dezvoltare economică cât și a sistemelor de pensii. De regulă țările europene se grupează în cele de Est, Centru și Vest.

Sistemul de pensii european este neomogen, mai întâi, din punct de vedere legislativ. Sistemele europene de pensii pot fi divizate în două categorii:

1. cele cu legi permissive, pentru care competiția între fonduri este acerbă;

2. cele cu sisteme mai puțin flexibile, unde – o dată ce s-a conturat o structură a pieței – barierele de intrare sunt uriașe.

Sistemele de pensii ale tuturor țărilor europene s-au dovedit nesustenabile pe termen lung, ce obligă la reformarea sistemelor europene de pensii. Mai mult, de-a lungul anilor s-a instituit o administrare defectuoasă a fondurilor de pensii de către stat, fapt ce încă o dată generează deficite substanțiale în bugetele asigurărilor sociale. Astfel, în mod repetat, se constată necesitatea reformării sistemelor de pensii, în sensul preluării de către administrarea privată a cât mai mult din contribuțiile colectate prin sistemul public.

Modul în care s-a inițiat și se realizează reformarea sistemelor de pensii diferă în țările europene din Est Centru și Vest.

➤ **Europa de Centru și de Est.** Țările din Europa de Est, au păstrat în mod ereditar sisteme de pensii publice de tip pay-as-you-go, cu prestații definite, aproape universale. Ele se confruntă cu probleme financiare datorită deteriorării ratei de dependență a sistemului și modalități de indexare a pensiilor. Unele țări din această regiune au inițiat reformarea sistemului de pensii prin creșterea vârstelor de pensionare, modificarea criteriilor pentru pensiile de invaliditate, diminuarea ratelor de înlocuire.

În Federația Rusă reformarea sistemului de pensii este orientată spre a-i oferi cetățeanului posibilitatea de a dispune de o astfel de pensie, pe care el singur și-a câștigat-o.

Pensia va fi compusă din trei părți:

- pensia de bază, care se finanțează din bugetul federal și se acordă pentru toți la fel, indiferent de salariul persoanei concrete;

- pensia de asigurare sau de acumulare condiționată, care se finanțează din veniturile fondului de pensii de stat și se indexează, reieșind din ritmul inflației;

- pensia din acumulări, care se formează pe conturi individuale prin contribuțiile personale de la 2% până la 6% în funcție de vârsta lucrătorului.

În Rusia există peste 1000 de fonduri private de pensii, marea lor majoritate fiind mici și operând ca așa numite cluburi de economii pe conturi individuale.

În țările din Europa de Est și de Centru, care deja au devenit membre ale Uniunii Europene, legislația cu privire la sistemul de pensii se află la polul opus țărilor cu vechime mai mare în UE, iar raportul între pensionari și contribuabili este de trei la doi, riscă ca sistemul de pensii

a legal perspective. European pension systems can be divided into two categories:

1. Those with permissive laws for which competition between funds is fierce;

2. Those with less flexible systems, where – once you emerged a market structure – the barriers to entry are huge.

The pension systems of all European countries proved to be unsustainable on a long-term, which requires reforming pension systems in Europe. Furthermore, over the years it was established a mismanagement of pension funds by the state, which again generates substantial deficits in social insurance budgets. Thus, repeatedly, there is a need to reform the pension systems by private administration taking over as much of the contributions collected by the public.

The way the pension reforms were initiated and carried out differs in the Eastern European countries, Centre and West ones.

➤ **Central and Eastern Europe.** The countries of Eastern Europe, have kept hereditary the pay-as-you-go public pension systems, with defined benefits, almost universal. They face financial problems due to damage of system dependency rate and pension indexation arrangements. Some countries in this region have initiated reform of the pension system by rising the retirement age, changing the criteria for disability pensions, reducing replacement rates.

In the Russian Federation pension reform is oriented to give the citizen the opportunity to have such a pension, which he has won by himself.

Pension will consist of three parts:

- basic pension which is financed from the federal budget and is given equally to everyone, regardless of the actual salary of the person;

- insurance pension or conditional accumulation which is financed from the state pension fund revenues and is indexed based on the inflation rate;

- pension from accumulations which is formed on individual accounts through personal contributions from 2 to 6% depending on the age of the worker.

In Russia there are over 1,000 private pension funds, most of which are small and operating as so-called clubs of savings on individual accounts.

In the countries of Eastern and Central Europe, which have already become members of the European Union, legislation on pension system is opposite to the older EU countries and the ratio between pensioners and taxpayers is three to two, risks that the pension system to become bankrupt in not more than 15 years.

It requires not only the initiation but also the acceleration of pension reform. Central and Eastern Europe started the reform of pension systems in force, Poland and Hungary being the most convincing in this way.

Obviously, this requires considerable financial resources. The costs of the reform beginning were estimated at 600 million USD, of which only commission agents involved in attracting the 9 million taxpayers would rise to 200 million USD.

In reforming of the pension system in Poland have been

să devină falimentar cel mult peste 15 ani.

Se impune nu doar inițierea, ci și accelerarea reformării sistemului de pensii. Centrul și estul Europei a demarat reformarea sistemelor de pensii în forță, Polonia și Ungaria fiind cele mai convingătoare în acest sens.

Evident, ce cer resurse financiare considerabile. Costurile pentru începerea activităților de reformare au fost estimate la 600 mil USD, din care doar comisioanele agenților antrenați în atragerea celor 9 milioane de contribuabili s-ar ridica la 200 mil USD.

În procesul de reformare a sistemului de pensii din Polonia s-au format fonduri private de pensii cu utilizarea unei finanțări parțiale din resurse obținute prin procedurile de privatizare.

În Ungaria, fondurile opționale de pensii private s-au dezvoltat mai lent în pofida faptului că au beneficiat de impozitare generoasă. În iulie 1997 Ungaria a adoptat legislația necesară pentru introducerea sistemului obligatoriu de pensii private [7].

În România succesul va aparține administratorilor de fonduri, care vor porni de la o infrastructură deja existentă, sinergiile fiind evidente. Lecția poloneză accentuează și importanța unui control adecvat din partea instituțiilor guvernamentale abilitate, pentru a evita obstacolele sau neregulile apărute în timpul implementării reformei.

Foarte puține țări impun condiții ce ar părea draconice oricărui manager de fonduri care aștepta ceva în înlocuire a investițiilor efectuate și al riscurilor la care s-au expus. Sub acest aspect se deosebește Republica Cehă care a adoptat o lege cereduce influența sistemului de tipul pay-as-you-go, cu prestații precise și încurajează crearea fondurilor de pensii private opționale. Ea a prevăzut și subvenții din partea statului, care se adaugă la conturile individuale ale lucrătorilor. Costul fiscal al subvențiilor poate fi mare, dar nu așa de mare ca în cazul unui sistem bazat pe contribuții deductibile din impozite. Fondurile de pensii sunt administrate de grupuri financiare în dezvoltare și pot suferi în caz de faliment al acestora.

Croația, Slovenia, Albania și altele manifestă intenții de a efectua reforme sistemice asemănătoare cu modelul din Argentina, incluzând o componentă publică, necapitalizată, plătită o pensie de bază și o componentă capitalizată, bazată pe conturi private și contribuții legiferate. A doua componentă se poate fundamenta pe scheme susținute de patroni sau pe administrarea de către societăți specializate [8].

➤ **Europa de Vest** și-a ales propriul sistem de pensii, mai mult sau mai puțin privat, respingând să urmeze modelul implementat de Statele Unite, în cadrul căruia fondurile de pensii administrate privat strânge nu mai puțin de 75% din PIB.

De menționat că în țările Europei de Vest, potrivit estimărilor, cuantumul pensiilor datorate de stat va atinge dimensiuni periculoase. Se evidențiază sub acest aspect Olanda, unde cuantumul pensiilor datorate de stat în PIB (tabelul 1) va crește de la 5,7% în anul 2000 la 21,1% în anul 2040. Cea mai mică creștere a cuantumulului pensiilor datorate de stat în PIB, de la 11,1% în anul 2000 la 14,9% în anul 2040, se preconiza pentru Suedia.

formed private pension funds with the usage of partial funding from resources obtained through privatization procedures.

In Hungary, optional private pension funds have grown slowly despite that they had benefited from general taxation. In July 1997 Hungary passed the legislation necessary to introduce mandatory private pension system [7].

In Romania the success will belong to those fund managers that will start from the already existing infrastructure, the synergies being obvious. The Polish lesson emphasizes the importance of adequate control of the authorized governmental institutions, in order to avoid obstacles or irregularities occurred during the implementation of the reform.

Very few countries impose conditions that would seem draconian to any fund managers who expect something in replacement of made investments and of the risks to which they have been exposed. Under this aspect the Czech Republic is distinguished, it passed a law that reduces the influence of the pay-as-you-go system with precise benefits and encourages the creation of optional private pension funds. It also provided grants from the state, which are added to workers' individual accounts. The fiscal cost of subsidies can be great, but not as high as in the case of a system based on contributions deductible from tax. Pension funds are managed by financial groups in development and may suffer in case of their bankruptcy.

Croatia, Slovenia, Albania and others manifest intents to make systemic reforms similar to the model in Argentina, including a public component, non capitalized, paying a basic pension and a capitalized component, based on private accounts and legislated contributions. The second component may underlie on the schemes supported by the owners or on the administration by specialized companies [8].

➤ **Western Europe** has chosen its own pension system, more or less private, rejecting to follow the model implemented by the United States, where private pension funds collect no less than 75% of GDP.

To be noted is the fact that in Western Europe, according to estimates, the amount of pensions owed by the state will reach dangerous dimensions. The Netherlands is highlighted in this aspect, where the amount of pensions owed by the state in GDP (Table 1) will increase from 5.7% in 2000 to 21.1% in 2040. The smallest increase in the amount of pensions owed by the state in GDP from 11.1% in 2000 to 14.9% in 2040 was expected for Sweden.

This situation caused the conversion of the public pension system of "pay-as-you-go" type with the benefits outlined in a scheme of "pay-as-you-go" with defined contribution. This involves the creation of notional individual accounts, of a direct link between contributions and benefits, and of notional interest lending in the balance of accumulated funds. At retirement, workers get an annual rent from the public system, which reflects the life expectancy at retirement and notional interest rate.

Tabelul 1 / Table 1

Estimări privind situația pensionarilor în unele țări din Europa de Vest
Estimates of pensioners situation in some Western European countries

Țara/ Country	Populația, mln./Population, millions	Fondul de pensii administrat privat, mlrd. \$/Privately administrated pension fund, bilion \$	Cuantumul pensiilor datorate de stat, % PIB /The amount of pensions owed by the state, % GDP	
			în 2000	în 2040
The Netherlands	15,8	607	5,7	21,1
Switzerland	7,1	306	N/a	N/a
Germany	82,0	294	11,5	18,4
Sweden	8,9	270	11,1	14,9
Italy	57,7	250	12,6	21,4
Denmark	5,3	187	6,4	11,6
France	59,1	64	9,8	14,3
Belgium	10,2	33	9,7	15,0
Spain	39,4	29	9,8	16,8
Austria	8,1	27	8,6	15,0

Sursa/Source: *Estimările OECD, William M, OECD, InstitutionalInvestor /OECD Estimates. William M, OECD, Institutional Investor*

Situația respectivă a cauzat conversia sistemului public de pensii de tip „pay-as-you-go”, cu prestații conturate într-o schemă de tip „pay-as-you-go” cu contribuții definite. Acest lucru implică crearea unor conturi individuale noționale, a unei legături directe între contribuții, prestații și a creditării unei dobânzi noționale în bilanțul fondurilor acumulate. La pensionare, lucrătorii obțin o rentă anuală de la sistemul public, care reflectă speranța de viață la pensionare și rata noțională a dobânzii.

Ca rezultat în Olanda s-a format cel mai mare fond de pensii administrat privat, care se cifrează la 607 miliarde de dolari, iar cel mai mic (27 miliarde de dolari) – în Austria. Cel mai mare fond de pensii administrat privat raportat la o persoană s-a format în Elveția (43098,59 \$), fiind urmată de Danemarca (35283,02 \$), iar cel mai mic – în Spania (736,04 \$).

Astăzi există opinii că, în cazul în care sistemul privat de pensii nu va lua amploare, țările europene vor fi nevoite să se împrumute, crescând astfel datoria publică. Dacă nu vor progresa reformele apoi în anul 2050 contribuția la fondul de pensii ar trebui să ajungă la 70% din salarii. Experții, pe bună dreptate, avertizează guvernele în privința reformei sistemului public actual și susțin că, doar un sistem similar celui american ar putea salva sistemele europene de la faliment [9].

Suedia reprezintă una din țările ce au trecut în prezent la reformarea sistemului de pensii, care după toate aparențele, este modelul ce pare să se răspândească în Europa. Sistemul impune taxe minime de administrare, de la 1,23% pentru sume mai mici de 5,6 milioane de dolari, până la 0,2% pentru fonduri ce depășesc 3,5 miliarde de dolari. Firme de renume ca Merrill Lynch, Mercury and Dresdner RCM Global Investors au preferat să nu se aventureze pe piața suedeză. Pe de altă parte, în Suedia există 70 de manageri, care administrează 450 de fonduri, printre care Morgan Stanley, J.P. Morgan, BNP Paribas, Caisse des Depots și societatea de asigurări AIG. Aceștia se bazează pe obținerea unui număr de clienți suficient de mare, încât să le asigure masa critică necesară, pentru a compensa taxele mici de administrare.

Modelul respectiv este introdus treptat în Suedia și va fi aplicat de asemenea noilor lucrători în Italia. În afară de țările OCDE din Europa, acest tip de reformă a fost adoptat în Letonia

As a result in the Netherlands it was formed the largest private pension fund, which amounts to \$ 607 billion, and the smallest (\$ 27 billion) - in Austria. The largest private pension fund in relation to a person was formed in Switzerland (\$ 43,098.59), followed by Denmark (\$ 35,283.02), and the lowest - in Spain (\$ 736.04).

Today there are opinions that if the private pension system will not escalate; European countries will have to borrow, therefore increasing public debt. If they do not progress in reforms, then in 2050 the contribution to the pensions fund should reach 70% of wages. Experts rightly warn governments on current public reform and argue that only a system similar to the American one could save European systems from bankruptcy [9].

Sweden is one of the countries that currently have passed to the pension' system reformation, which apparently, is the model that seems to be spread in Europe. The system requires minimum management fee from 1.23% for amounts of less than 5.6 million dollars to 0.2% for funds in excess of \$ 3.5 billion. Famous companies like Merrill Lynch and Dresdner RCM Global Investors preferred not to venture on Swedish market. On the other hand, in Sweden there are 70 fund managers that administrate 450 funds, including Morgan Stanley, JP Morgan, BNP Paribas, Caisse des Depots and the insurance company AIG. These rely on obtaining a sufficient big number of customers in order to ensure them critical mass necessary to compensate the lower management fees.

This model is gradually introduced in Sweden and will also be applied to the new workers in Italy. Besides the O.C.D.E. countries from Europe, this type of reform was adopted in Latvia and is partially applied in China.

The advantage of this model, which was developed by Swedish experts, is characterized by the removal of defined benefits formula that reduces the possibility of strategic manipulation. It also eliminates early retirement actuarial reasons. In this way, pension costs will

și este parțial aplicat în China.

Avantajul acestui model, care a fost elaborat de experți suedezi, se caracterizează prin înlăturarea formulei prestațiilor definite, care diminuează posibilitatea manipulării strategice. De asemenea, el elimină motivațiile actuariale pentru pensionare anticipată. În acest mod, costurile sistemului de pensii vor scădea, permițând crearea conturilor de capitalizare individuală.

Modelul suedez include costuri de operare mai reduse, dar stimulează foarte puțin dezvoltarea piețelor de capital, în special în primii ani ai reformei. Rata noțională a dobânzii folosită poate fi mult mai mică decât rata reală a profitului posibil de obținut în cazul unor conturi individuale capitalizate, care sunt investite într-un portofoliu divers.

În Germania până în anul 2002 fondul de pensii se forma preponderent din contul contribuțiilor speciale. La realizarea stagiului de muncă complet (45 de ani) mărimea pensiei alcătuită 70% din ultimul salariu net. În anul 2001 Camera Supremă a Bundestagului a aprobat legea cu privire la reformarea pensiilor de stat care, în esență, a deschis calea asigurării cu pensii private.

Potrivit acestora s-au făcut recomandări în ceea ce privește formarea de fonduri de pensii private, prin contribuția obligatorie a angajaților cu doar 0,5% din salariul brut. Chiar și aceste propuneri modeste au întâmpinat rezistență din partea sindicatelor și opoziției, acuzând Guvernul că se folosește de reforma sistemului de pensii pentru a opera reduceri de buget.

În Italia, reforma sistemului de pensii, a fost adoptată în anul 1998 și a restricționat pătrunderea managerilor de fond doar la cei cu o vechime de peste cinci ani în activitate și care aveau, în același timp, cel puțin 10 miliarde de dolari în active administrate de aceștia. Câștig au obținut companiile locale foarte mari, fiind puține subsidiarele celor străine, care să fi avut astfel de performanțe pe plan local. Situația Italiei este asemănătoare cu a celorlalte țări europene, statisticile prezentând apropiata falimentare a sistemului de pensii.

Reforma sistemului de pensii în Franța a fost mult întârziată, de teama revoltei populației în cazul reducerii nivelului de pensii. Din această cauză, francezii nu au reușit să implementeze măsuri radicale, ci doar câțiva pași premergători reformei, ca eliminarea pensionării anticipate [10].

O altă cauză a ritmului încetinit al acestei reforme o constituie caracterul facultativ al contribuțiilor la sistemul privat și lipsa facilităților fiscale acordate contribuabililor. Un fragment din contribuții nu a urmat traiectoria fondurilor private, creând și mai multă confuzie și neîncredere în sistem. Lipsa controlului asupra agenților de vânzări a generat numeroase practici frauduloase. De exemplu, dintre cei 500 000 de contribuabili atrași de asiguratorul britanic Norwich Union, 25% erau decedați, studenți sau șomeri, deci persoane, care nu aveau posibilitatea să se înscrie în cadrul unui fond.

În astfel de situație critică se află nu doar Franța, ci și Germania și Italia, țări care atrag acum marile companii ce administrează fonduri. Motivul este că, în aceste trei țări nu s-a impus încă nici un grup financiar, ca fiind cel mai puternic în administrarea fondurilor de pensii.

Se consideră că sistemul de pensii propus de Marea Britanie este cel mai avansat. Sistemul propus pentru viitor presupune contribuția voluntară a forței de muncă, iar taxele de administrare a fondurilor de numai 1%. Aceste restricții nu i-au îndepărtat pe administratorii de fonduri. Ei sunt convingși că pot

decrease, allowing the creation of individual capitalization accounts.

The Swedish model include lower operating costs but boosts very little the development of capital markets, especially in the early years of reform. The notional rate of the used interest can be much lower than the actual rate of profit possible to be obtained in the case of individual capitalization accounts that are invested in a diverse portfolio.

In Germany until 2002 the pension fund was mostly formed by the account of the special contributions. To achieve the full employment stage (45 years) the pension amount was 70% of the last net salary. In 2001 the Supreme Chamber of the Bundestag approved the law on state pension reform which essentially opened the door to private pension insurance.

According to this one, recommendations were made regarding the formation of private pension funds through compulsory contribution for employees with only 0.5% of gross salary. Even these modest proposals have met resistance from trade unions and the opposition accusing the government that it uses pension reform to operate budget cuts.

In Italy, the pension reform was adopted in 1998 and has restricted the entry of those fund managers with more than five years of work experience and had, meanwhile, at least 10 billion \$ in assets managed by them. Earnings obtained large local companies, being few subsidiaries of foreign ones which had locally such performances. Italy's situation is similar to other European countries, statistics showing the forthcoming bankruptcy of pension system.

Pension reform in France was much delayed, fearing a riot of the population if reducing the level of pensions. Therefore, the French failed to implement radical measures, only a few steps leading up to the reform, as the elimination of early retirement.

Another reason for the slow pace of this reform is the voluntary nature of contributions from the private sector and the lack of tax incentives for taxpayers. An excerpt from the contributions did not follow the path of private funds, creating more confusion and mistrust in the system. The lack of control over the sales generated numerous fraudulent practices. For example, out of the 500,000 taxpayers attracted by the British insurer Norwich Union, 25% were deceased, students or unemployed, so people who did not have the opportunity to enroll in a fund.

In such a critical situation is not only just France, but also Germany and Italy, countries that attract large companies now that manage funds. The reason is that in these three countries any financial group has not yet achieved as being the most powerful in the administration of pension funds.

It is considered that the pension system proposed by the UK is the most advanced. The proposed system for the future involves the voluntary contribution of labor and fund management fees of only 1%. These restrictions have not removed the fund managers. They are convinced that they can stay on the market if they reduce their costs

rezista pe această piață, dacă își reduc costurile cu 80-90%. Strategia acestora va fi astfel obținerea unor volume de contribuții cât mai mari, ceea ce va duce la consolidarea pieței, doar 6-7 manageri de fonduri deținând controlul absolut. Marea Britanie are cea mai amplă piață a pensiilor din Europa, dar care însumând 1200 miliarde de dolari, cedează celei din Statele Unite, care totalizează 4200 miliarde de dolari.

Creșteri notabile în ceea ce privește reformarea sistemelor de pensii au fost înregistrate de Olanda și Elveția, iar Suedia și Irlanda sunt îndestulător de dezvoltate pentru aplicarea unui sistem privat de pensii. De partea cealaltă, în Italia și Spania, lucrurile se dezvoltă mai lent, deși reforma a fost începută cu ceva timp în urmă. Franța și Germania, două dintre țările europene cu cuantumul cel mai ridicat de contribuții, au, însă, dificultăți în a convinge sindicatele și grupurile locale de influență de necesitatea reformei. Motivul ar consta în presupusa scădere a nivelului pensiilor, ce ar urma în rezultatul reformei, pensii, care la ora actuală sunt considerate a fi destul de generoase.

Elveția, Olanda și Danemarca, au sisteme ocupaționale mai cuprinzătoare, acoperind peste 80% din toți lucrătorii, comparativ cu Statele Unite și Marea Britanie, unde acoperirea este sub 50%. Totuși, permițând diferite tipuri de scheme de pensii personale, în ultimele două țări, acoperirea efectivă este mai mare și în creștere.

În contrast, numeroasele țări din Europa continentală, asimilând și Austria, precum și țările sud europene, au, fie scheme de pensii nedezvoltate, fie scheme de pensii ocupaționale, necapitalizate. Franța, Italia, Spania, Portugalia, Grecia și alte țări, care se confruntă cu probleme financiare, opun rezistență puternică reformării sistemice a sistemului de pensii.

Concluzii. În concluzie constatăm că în țările lumii-au creat diferențe semnificative în elaborarea și aplicarea sistemului eficient de pensii, cauzate de particularitățile economice și sociale a fiecărui stat. Incontestabil, la reformarea sistemului de pensii în orice țară, se cere ca particularitățile respective să fie onorate. Însă, reformarea sistemului de pensii se impune a fi realizată, pornind de la una din următoarele concepții [11]:

1. Concepția liberală a protecției sociale – constă în acordarea încrederii forțelor pieței libere, în care fiecare trebuie să fie capabil să-și asigure o anumită protecție în concordanță cu demnitatea umană. Familia este cea, care trebuie să asigure solidaritatea între generații. Asigurările private permit fiecăruia să-și acopere riscurile după considerații proprii, asumându-și plata costurilor implicate. Asistența de caritate este de origine privată (biserica, particulari) și asigură ajutor pentru cei mai săraci.

2. Concepția mutualistă – se sprijină pe principiul asocierii, astfel, că persoanele se organizează în asociații de ajutor reciproc, la care cotizează toți pentru a acoperi riscurile fiecăruia.

3. Concepția socializată (etatistă) – presupune implicarea statului în asigurarea protecției sociale, potrivit căreia toate persoanele din colectivitate au dreptul la o anumită protecție socială, independent de contribuția lor la finanțare. Această concepție este cea mai răspândită în Europa, unde marea majoritate a riscurilor sociale se acoperă de către autoritatea publică, deși în toate țările există și asociații de ajutor reciproc și organizații de binefacere.

by 80-90%. Their strategy will thus be to obtain bigger volume contribution, which will strengthen the market, just 6-7 fund managers holding absolute control. Britain has the largest pension market in Europe but totaling 1.200 billion, surrenders the U.S. totaling 4.200 billion.

Notable increases in the pension reforms were recorded by the Netherlands and Switzerland, Sweden and Ireland are sufficiently developed to apply the private pension system. On the other hand, in Italy and Spain, things grow more slowly, although the reform was started some time ago. France and Germany, two of the European countries with the highest amount of contributions, however, have difficulty in persuading trade unions and local groups of influence about the need for reform. The reason lies in the alleged decline in pension levels that would result in the outcome of the reform, pensions which at present times are considered to be quite generous.

Switzerland, the Netherlands and Denmark, have occupational schemes more comprehensive, covering over 80% of all workers compared to the United States and Great Britain, where the coverage is below 50%. However, allowing for different types of personal pension schemes, in these last two countries, effective coverage is larger and growing.

In contrast, the numerous countries in continental Europe, assimilating Austria as well as the southern European countries, have either undeveloped pension schemes or occupational pension schemes, non capitalized. France, Italy, Spain, Portugal, Greece and other countries facing financial problems resist strong to the systemic reform of the pension system.

Conclusions. In conclusion we ascertain that in the world countries have been created significant differences in the development and implementation of effective pension system due to the economic and social development of each state. Undoubtedly, to the pension system reform in any country, it is required that those feature to be honored. However, pension reform is required to be made from one of the following concepts [11]:

1. Liberal conception of social protection - which is to provide trust to the free market forces, where each must be able to provide some protection in accordance with human dignity. The family is the one that must insure solidarity between generations. Private insurance allow everyone to cover the risks after its own considerations, assuming the payment of the involved costs. Charity assistance is of a private origin (church, private owners) and provides helping the poorest;

2. Mutualistic conception – is based on the principle of association, so that people are organized in mutual associations, to which all pay to cover everyone's risks.

3. Socialized conception (statist) – requires state's involvement in social protection, according to which all persons are entitled to specific community welfare, regardless of their contribution to the funding. This conception is most prevalent in Europe, where the majority of social risks are covered by the public authority, although in all countries there are mutual associations and charity organizations.

O altă trăsătură comună a tuturor programelor de reformare a sistemelor de pensii este reprezentată de creșterea substanțială a rolului componentelor de pensii capitalizate, administrate privat și reducerea rolului componentei publice, care, în majoritatea cazurilor, se bazează pe redistribuire și protejarea împotriva sărăciei a persoanelor în vârstă [12].

Considerăm oportun ca, atât România, cât și Republica Moldova să promoveze reforme sistematice, care ar include o componentă publică, necapitalizată, plătită o pensie de bază și o componentă capitalizată, bazată pe conturi private și contribuții legiferate.

Componenta publică se recomandă a fi formată din resursele publice centrale și locale. Componenta capitalizată bazată pe fondurile de pensii private să se formeze prin contribuția persoanelor fizice, aportul firmelor, în care activează aceste persoane și subvențiile din partea statului, care se adaugă la conturile individuale ale lucrătorilor.

Fondurile de pensii private să fie deductibile din impozite și conturile individuale să fie administrate de grupuri financiare și/sau societăți specializate.

Another common feature of all the pension system reform programs is the substantial increase in the role of capitalized pension components, privately managed, and the reduce of the public component role, which in most cases are based on redistribution and protection against poverty of old aged persons [12].

We consider it appropriately that both Romania and Moldova should promote systemic reforms that would include a public component, non capitalized, paying a basic pension and a capitalized component based on private accounts and legislated contributions.

The public component is recommended to be composed of central and local resources. The capitalized component is based on private pension funds should be formed by the individuals' contribution, the share of the companies where these persons work and the subsidies from the state, which are added to workers' individual accounts.

Private pension funds should be tax deductible and individual accounts should be managed by financial groups and/or specialized companies.

Referințe bibliografice / References:

1. NEGRU, T. *Practica asigurărilor comerciale*. București: Ed. WoltersKluwer, 2010. 336 p. ISBN 978-606-8201-28-3.
2. CONSTANTINESCU, D.A. *Tratat de asigurări*. Vol. I. București: Ed. Economică, 2004. 544 p. ISBN 973-709-013-6.
3. MOȘTEANU, T. *Politici fiscale și bugetare pentru reformarea economiei și relansarea creșterii economice*. București: Ed. Economică, 2003, 208 p. ISBN 9735908190.
4. NEGRU, T. *Economia asigurărilor: metode, tehnici, soluții*. București: Ed. WoltersKluwer, 2010. 312 p. ISBN 978-606-8201-14-6.
5. ACHIM, M.L. *Asigurările de bunuri și persoane în economia cunoașterii*. București: Ed. Economică, 2008. 232 p. ISBN 978-973-709-371-4.
6. CONSTANTINESCU, D.A. *Tratat de asigurări*. Vol. II. București: Ed. Economică, 2004. 552 p. ISBN 973-709-014-4.
7. POLITIS, A. *Managementul agenției de asigurări: ghid practic*. Ediție revizuită. București: Ed. C.H. Beck, 2011.
8. ENE, S., ENACHE, S. *Pensii, prestații sociale și asigurări: teorie și practică*. București: Ed. Monitorul Oficial, 2012. 304 p. ISBN 973-567-793-0.
9. DOBROTĂ, N. *Liberalizarea schimburilor economice externe. Avantaje și riscuri pentru România*. București: Ed. Economică, 2003. 388 p. ISBN 973-590-785-2.
10. ANGELESCU, C., STĂNESCU, I. *Politica de creștere economică*. Ediția a-II-a. București: Ed. Economică, 2011.
11. MOARCĂȘ COSTEA, C.-A. *Istrumente de coordonare a sistemelor de securitate socială*. București: Ed. C.H. Beck, 2011. 205 p. ISBN 978-973-115-887-7.
12. BRAN, F., IOAN, I., MANEA, Gh. *Globalizarea: manifestări și reacții*. București: Ed. Economică, 2012. ISBN 978-973-709-594-7.

Recomandat spre publicare: 20.05.2013